

## UMUMIY TA'LIM MAKTABIDA EKOLOGIK TA'LIM MAZMUNI

***Shonazarova Orzigul Eshtuxtarova<sup>1</sup>, Sheraliyev Azizjon To'raqulovich<sup>2</sup>***

*<sup>1</sup>A.Qodiriy nomidagi JDPU, Fizika va uni o'qitish metodikasi kafedrası katta o'qituvchi, <sup>2</sup>Sh.Rashidov tumani 1-umumtalim maktabi Fizika fani o'qituvchisi  
e-mail: [orzigul@mail.ru](mailto:orzigul@mail.ru)*

**Annotatsiya.** Ta'limning maqsadlari umuminsoniy g'oyalar, milliy an'analar va jamiyatning ijtimoiy tartibidan muayyan sharoitlarda ta'lim tizimiga kelib chiqadi. Maqsadlar berilgan natijaga erishish bosqichlari va vositalarini - ekologik madaniyatni shakllantirish imkonini beradi.

**Kalit so'zlar:** ekologik madaniyatni shakllantirish, ta'lim va tarbiya, ekologik ta'lim.

Ta'limning maqsadlari umuminsoniy g'oyalar, milliy an'analar va jamiyatning ijtimoiy tartibidan muayyan sharoitlarda ta'lim tizimiga kelib chiqadi. Maqsadlar berilgan natijaga erishish bosqichlari va vositalarini - ekologik madaniyatni shakllantirish imkonini beradi. Maqsadlar mazmuni, jarayoni, ta'lim va tarbiya natijalari bilan bir qatorda har qanday pedagogik tizimning muhim tayanch omili bo'lib, siyosiy, ijtimoiy, ilmiy-pedagogik omillar ta'sirida rivojlanadigan ijtimoiy maqsadlar majmui sifatida qaralishi mumkin. Ekologik ta'lim ijtimoiy maqsadlarni ham, shaxsiy rivojlanish maqsadlarini ham hisobga oladi. Ijtimoiy maqsadlar jamiyatning uning rivojlanishini ta'minlashga bo'lgan oqilona istagi bilan belgilanadi, shaxsiy maqsadlar esa individual qobiliyatlarni, ta'lim, o'z-o'zini tarbiyalash va kasbiy mehnatga bo'lgan ehtiyojlarni hisobga oladi.

Ekologik ta'lim maqsadlarini shakllantirish ularning ijtimoiy shartliligi, ekologiyani talabalarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish manbai sifatida ko'rib chiqish g'oyasi, tabiiy fanlar va gumanitar bilimlarning tizimli integratsiyalashuvi g'oyasiga asoslanadi. Ekologik ta'limning asosiy maqsadi insoniyatning tabiat bilan o'zaro ta'sirining amaliy va ma'naviy tajribasini rivojlantirish orqali shaxs va jamiyatning ekologik madaniyatini shakllantirishdir. Bu maqsad atrof-muhit bilan uyg'unlikda yashashga qodir shaxsni tarbiyalash idealiga mos keladi. Ekologik madaniyat shaxs va butun jamiyatning yashashi va ijtimoiy taraqqiyotini ta'minlashning amaliy va ma'naviy tajribasini o'zida mujassam etadi. Ushbu maqsadga erishishda asosiy rol shaxsning ekologik ongini rivojlantirish, ya'ni. tabiiy qonuniyatlarning mohiyatini tushunish, "tabiat-jamiyat" tizimidagi qarama-qarshilik va ziddiyatlarning sabablarini tushunish.

Maktabda ekologik ta'limning maqsadlari an'anaga ko'ra, bu maqsadlar o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirishga bo'linadi. Ekologik ta'limning tarbiyaviy maqsadlari maktab o'quvchilarini ekologik bilim, ko'nikma va malakalar tizimini o'zlashtirishga yo'naltirishdir. Bularga quyidagilar kiradi:

- o'quvchilarda tirik tizimlarning atrof-muhit sharoitlari bilan bog'liq holda faoliyat ko'rsatish qonuniyatlari, tabiat va jamiyat taraqqiyoti, ularning uzviy bog'liqligi to'g'risida ekologik bilimlar tizimini shakllantirish; zamonaviy ekologik inqiroz sabablari haqida;
- tabiiy fanlarga oid bilimlarning ekologik jihatlarini tushunish, tabiiy va gumanitar bilimlarni integratsiyalashuvi asosida dunyoning yaxlit ilmiy manzarasini tushunishga ko'maklashish ;
- ekologik tizimlarni o'rganish, tabiatni muhofaza qilish va atrof-muhitni optimallashtirish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish.

Ekologik ta'lim ekologik bilimlarning yuqori ahamiyati tufayli o'quvchining shaxsiy fazilatlarini boyitishga yordam beradi, bu esa tabiatning o'ziga xosligi va xilma-xilligidagi qadriyatlarni tushunishga imkon beradi.

Ekologik ta'limning ta'lim maqsadlariga quyidagilar kiradi:

- ❖ tabiatning ob'ektiv yaxlitligi va qadriyatini, inson qadrini, uning hayoti va salomatligini aks ettiruvchi qadriyat munosabatlari va yo'nalishlarini shakllantirish;
- ❖ maktab o'quvchilarining tabiatni kognitiv, hissiy va estetik idrokini rivojlantirishga ko'maklashish;
- ❖ o'quvchilarda tabiatni asrash uchun mas'uliyat hissini shakllantirish;
- ❖ tabiat va jamiyat haqidagi bilimlarni integratsiyalashuvi asosida ilmiy global yo'naltirilgan dunyoqarashni shakllantirish.

Ekologik ta'limning rivojlanish maqsadlari o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga, ularning ekologik fikrlash uslubini shakllantirishga, ekologik ta'lim va tabiat bilan muloqot qilish qobiliyati va ehtiyojlarini rivojlantirishga, o'quv va tadqiqot faoliyatiga qiziqishini oshirishga yordam beradi. Tabiatning xilma-xilligi va qadriyatlarini tushunishga va uni asrashda ishtirok etish yo'lini tanlashga imkon beradigan ekologik me'yorlarni, qoidalarini o'zlashtirish orqali o'quvchining shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega fazilatlarini mustahkamlaydi va boyitadi.

Inson tomonidan olingan bilim uning e'tiqodiga, tabiatdagi xatti-harakatlariga va xatti-harakatlariga o'z-o'zidan o'tmaydi. Shuning uchun ekologik ta'limga eng jiddiy e'tibor berilishi kerak.

### **Natija va muhokamalar**

Ekologik ta'lim mazmuni - bu pedagogik jihatdan moslashtirilgan bilimlar tizimi, faoliyat usullari, ijodiy faoliyat tajribasi va dunyoga hissiy va qadriyat munosabati tajribasi. Ekologik ta'lim mazmunini tashkil etuvchi tashqi manba ekologiya fani bo'lsa, ichki manba pedagogika va psixologiya bo'lib, bu mazmunni maktab o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga moslashtirish imkonini beradi.

Pedagogikada ta'lim mazmuni ko'pincha ta'limga qaratilgan ijtimoiy tartibning pedagogik modeli sifatida belgilanadi. Ekologik bilimlar tizimi (nazariyalar, qonunlar, tushunchalar, faktlar) tabiatdagi munosabatlar, ularning o'zaro ta'sirida jonli va jonsiz tabiatning ishlash qonuniyatlari haqida insoniyat tomonidan to'plangan barcha ma'lumotlardir. Ekologik bilim insonning atrofdagi voqelikka va qadriyatlar tizimiga yo'nalishini belgilaydi. O'zlashtirilgan bilimlarning hajmi va tizimliliigi qanchalik katta bo'lsa, o'quvchining dunyoqarashi qanchalik keng bo'lsa, uning shaxsiy qadriyatlari tizimiga shunchalik ko'p ob'ektlar kirishi mumkin. Ekologik ta'lim mazmuniga kiritilgan bilimlar tizimi uning gnoseologik ( bilim ) tarkibiy qismini tashkil qiladi .

Ta'lim mazmuniga kiritilgan ekologik faoliyat usullari shaxs tomonidan o'zlashtirilib, uning ko'nikma va qobiliyatiga aylanadi, dunyoning ilmiy manzarasini tushunishga, tabiatni asrash va madaniyatni ko'paytirishda haqiqiy ishtirok etishga tayyorlaydi. Ekologik ta'lim mazmuniga kiradigan faoliyat usullari va turlari, ularning umumiyligida faoliyatning tarkibiy qismini belgilaydi. Ijodiy faoliyat tajribasini o'zlashtirish darajasiga qarab aks ettiruvchi mazmun komponenti insonning voqelikni sifat jihatidan yangi darajada o'zgartirish vositalarini o'zlashtirishini ta'minlaydi. Dunyoga, uning faoliyati va undagi o'rniga hissiy-qiymatli munosabat tajribasi ijtimoiy faollikni rag'batlantiradi, tarkibning barcha boshqa tarkibiy qismlarini faol o'zlashtirishga yordam beradi.

Ekologik ta'lim mazmunini o'zlashtirish o'quvchi shaxsining intellektual rivojlanishiga, uning ilmiy dunyoqarashi va ekologik madaniyatini shakllantirishga yordam beradi. Ta'lim mazmuni o'quvchilar tomonidan o'quv faoliyati jarayonida o'zlashtiriladi, me'yoriy hujjatlar asosida mazmunini tanlash va shakllantirish esa metodist va o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladi.

Mazmunni shakllantirishning nazariy sharti quyidagi pedagogik qonuniyatlardir:

- ❖ mazmunning ijtimoiy-pedagogik shartliliigi;
- ❖ ta'lim, tarbiya va rivojlanishning birligi;
- ❖ mazmunning ta'lim maqsadlari va ta'lim-tarbiya vazifalariga funksional bog'liqligi;
- ❖ mazmun taqdimotining o'quvchilarning yosh xususiyatlariga muvofiqligi;
- ❖ ta'lim mazmunidagi tarkibiy qismlarning birligi;
- ❖ nazariy va amaliy mashg'ulotlar o'rtasidagi bog'liqlik;
- ❖ ekologik bilimlarni rivojlantirishda uzluksizlik va izchillik.

### **Xulosa**

Ekologik madaniyat shaxs va butun jamiyatning yashashi va ijtimoiy taraqqiyotini ta'minlashning amaliy va ma'naviy tajribasini o'zida mujassam etadi. Ushbu maqsadga erishishda asosiy rolni shaxsning ekologik ongini rivojlantirish,

ya'ni. tabiiy qonuniyatlarning mohiyatini tushunish, “tabiat-jamiyat” tizimidagi qarama-qarshilik va ziddiyatlarning sabablarini tushunishdir.

### **Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati**

- 1.Andreeva N.D. Pedagogika oliy o'quv yurtida talabalar - biologlarning ekologik va pedagogik ta'lim tizimi., 2000 yil.
- 2.Glazachev S.N. Ekologik madaniyat / S.N. Glazachev, O.N. Kozlova. - M, 1997 yil.
3. Davydov VV Ta'limni rivojlantirish muammolari: nazariy va eksperimental psixologik tadqiqotlar tajribasi. M., 1986 yil.
- 4.Deryabo S.D., Yasvin V.A. Ekologik pedagogika va psixologiya./ S.D.Deryabo , V.A.Yasvin . - Rostov – n. D., 1996 yil.